

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 4 2017

Sayfa: 65-88

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[04-06-2017] – [10-09-2017]

Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutumları İle Ruh Sağlığı İlişkisinin İncelenmesi

Turgay ŞİRİN

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Fakültesi RPD Bölümü /

Asst. Prof. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim University Education Faculty

Orcid ID: 0000-0002-4872-7386

turgay@turgaysirin.com

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Araştırmanın örneklemini 315 kız ve 76 erkek olmak üzere toplamda 391 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Ok-Dini Tutum Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS-21 programı kullanılmıştır. Araştırma neticesinde araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutumları ile KSE puanları arasında genel anlamda anlamlı bir ilişki bulunamazken, dini tutum puanları ile KSE'nin "Hostilite" alt faktöründe negatif yönlü zayıf bir korelasyonel ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca dini tutum puanlarında, cinsiyet, akademik başarı, anne ve babanın eğitim seviyesi açısından anlamlı farklılıklar tespit edilirken, KSE puanlarının yalnızca yaş ile negatif yönlü anlamlı korelasyonel ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dini Tutum, Ruh Sağlığı, Din Psikolojisi, Psikoloji.

The Research of Relationship Between The Religios Attitude And Mental Health in Students of University

Abstract

The aim of this research is to investigate the relationship between the religious attitudes of university students and mental health. The study was carried out by the volunteer university students in Istanbul. The study group consisted of 391 persons, 315 female and 76 male. Personal Information Form, Ok-Din Attitude Scale and Brief Symptom Inventory (BSI) were used as data collection tools. As a result of the research, there was no significant relationship between the religious attitudes of the research group and the BSI scores in general, but a negative correlative correlation was found between the religious attitude scores and the "Hostility" subscale of the BSI. Moreover, significant differences were found in religious attitude scores, gender, academic success and educational level of parents. There was a negative correlation between age and BSI scores.

Keywords: Religious Attitude, Mental Health, Psychology of Religion, Psychology

1. Giriş

Din insanların hayatlarının çeşitli alanlarına dair duygu, düşünce, tutum ve davranışlarına etki eden güçlü bir anlam sistemidir. Nitekim Pargament'in (1997) dini "kutsalla ilişkili tarzlarda tezahür eden bir anlam arayışı" şeklindeki tanımı da dinin hem özü hem de işlevsel yönünü vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında dini tutumların da insanın başta duyguları olmak üzere, oluşturduğu anlam sistemi üzerinden hayatın birçok alanına, özellikle de ruh sağlığına etki edeceği anlaşılmaktadır.

Araştırmanın en temel kavramlarından biri olan tutum, basitçe insan, nesne veya düşüncelerin (olumlu veya olumsuz bir şekilde) değerlendirilmesidir (Aronson ve ark., 2010). Başka bir ifadeyle 'bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir' (Kağıtçıbaşı, 2010). Tutumu, doğrudan gözlenebilir olmasa da davranışı önceleyen, eyleme ilişkin seçim ve kararlarımıza yön veren bir yapı olarak görebiliriz (Hogg ve Vaughan, 2007). Plotnik'e göre (2009) tutum; bireyin olumlu ve olumsuz arasında sürekli olarak bir nesne, kişi veya olayla ilgili değerlendirmesini içeren ve o nesne, kişi veya olay karşısında belli bir şekilde davranmaya yatkın hale gelmesi durumudur. Psikolojinin temel konularından biri olan tutumun üç farklı bileşeni bulunmaktadır. Bunlar düşünce veya bilişsel bileşen (tutum nesnesine yönelik düşünce ve inançlar), duygu bileşeni (tutum nesnesine yönelik duygusal reaksiyonlar) ve davranış bileşenidir (tutum nesnesine yönelik davranış biçimleri) (Aronson ve ark., 2010). Kısaca, tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları bulunmaktadır. Buradan hareketle, dinin ve inancın da tutumlarla ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim insanlar bazı olaylar, nesnelere ya da bireylere karşı tutumlarını belirli bazı inançlara göre şekillendirmektedirler. Dolayısıyla, bireyin birçok konuda olduğu gibi, dini konularda da bir tutum içerisinde olması beklenebilir. Bu tutum olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Sonuç olarak bir kişi dinle ilgili olumlu düşünüyorsa bu kişinin dini davranışlara veya dine yönelik olumlu duygulara sahip olduğu anlaşılır (Ok, 2011).

Dini tutumu, 'Bir kişinin lehte veya aleyhte olsun, dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzı' şeklinde tanımlayabiliriz (Uysal, 1996). Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları, dinin bütününden ya da herhangi bir esastan hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki birtakım faaliyetleri onun dinî tutumunu oluşturur (Peker, 2008).

Bireyin farklı tutumları bulunabilir ve bu tutumları içinde onun dünya görüşüne bağlı olarak merkezi nitelikte bir tutumu bulunur. İşte bir

tutumun çok belirgin bir hal alarak kişinin diğer tutumlarını da etkisi altına alarak onun görüşlerine ve birçok davranışına etki eder duruma gelmesi, o tutumunun merkezî tutum özelliği kazandığını gösterir. Yani merkezi tutum, bireyin en önemli gördüğü, en çok değer verdiği konu, nesne ve olaylara ait tutumdur (Kağıtçıbaşı, 2010, Certel, 2011; Peker, 2008). Bu açıdan bakıldığında merkezi tutum olarak dini tutumlar bireyde yer buluyorsa, dini tutumların duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutlarıyla etkin bir tutum olacağı anlaşılmaktadır. Bu da merkezi tutum olan dini tutumların ruh sağlığı ile de ilişkisi olabileceğini işaret etmektedir.

Araştırmamızda, dini tutum ile birlikte ele alınan bir diğer kavram da ruh sağlığıdır. Ruh sağlığı, kişinin kendi potansiyel güçlerini, acıya karşı mutlu olmayı gerçekleştirme yolunda kullanabilmesi, mutluluk, acı, sevinç gibi duyguları duyumsaması şeklinde tanımlanmaktadır (Reber, 1985). Bir başka deyişle ruhsal açıdan sağlıklı olma, kişinin kendisiyle ve çevresiyle uyumlu olabilme, sosyalleşebilme ve yeterli düzeyde faydalı olma halidir diyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında kişinin işlev kaybına yol açan semptomlardan uzak olması, içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, sağlıklı kararlar alabilmesi, aldığı kararların sonuçlarını üstlenebilmesi, günlük hayatın sorumluluklarıyla başa çıkabilmesi gibi birçok husus ruh sağlığı içerisinde değerlendirilmektedir (Reber, 1985; Budak, 2000, Butcher ve ark. 2013).

Dinin ruh sağlığına etkisi konusunda James (1901-1902), Jung (1938, 2014), Allport (2005), Maslow (1996), Frankl (2014), Pargament, K. I. (1997) gibi psikologlar dinin olumlu rolünü ön plana çıkarırken, Freud (2002, 2016), Dittes (1969) ve Ellis (1980) başta olmak üzere bir kısım psikologlar ise bu konuda olumsuz bir tavır takınmışlardır. Dinin ruh sağlığına etkileri konusunda analitik bir süreç takip eden Fromm (1993/1950) ise dinlerin yapısına bağlı olarak ruh sağlığının da farklılaşacağı kanaatinde. Ona göre otoriter dinler ruh sağlığını olumsuz, hümanist dinler ise olumlu yönde etkilemektedir (Fromm, 2017).

Ülkemizde doğrudan dini tutumlar ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmaya rastlanmamış olmakla beraber, dini tutum ve stres, dindarlık ve ruh sağlığı gibi başlıklarda çeşitli araştırmalara rastlanmıştır (Kavas, 2013; Şahin, 1993; İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013; Yapıcı, 2011; Apaydın, 2010; Kula, 2005; Ekşi, 2001). Bu araştırmalarda, bireylerin stresle başa çıkmasında dinî tutumların önemli bir yerinin olduğu (Kavas, 2013); dini tutum ve davranışların, gençlerin psikolojik sağlıkları üzerinde olumlu etkiler gösterdiği (İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013); bireylerin yaşadıkları ani şok durumlarında uğradıkları sarsıntıdan kurtulmak için ve onunla baş etmede dini inanç ve kavramlara başvurdukları (Kula, 2000; Küçükcan ve Köse 2000); Allah'ın varlığını iç dünyalarında güçlü bir şekilde hisseden

deneklerin öz saygı düzeylerinin yüksek, depresyon, umutsuzluk ve intihar eğilimi düzeylerinin düşük olduğu; dindar insanların ölümü düşünmeyi bir kaygı olarak görmedikleri (Hökelekli, 2008); başa çıkma faktörü ile dinin pratik görünümünden birisi olan dua etme ritüeli arasında pozitif bir ilişki olduğu (Arıcı, 2006); dindarlık düzeyleri ile umutsuzluk ve kaygı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı, ancak dindarlık ile özsaygı arasında anlamlı negatif yönde bir ilişkinin ortaya çıktığı (Baynal, 2015) gibi birbirleriyle uyumlu veya farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak literatürde yapılan araştırmalar din ile ruh sağlığı arasında bazen olumlu bazen olumsuz ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak dini tutumlar ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiye dair yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Buna binaen araştırmamız üniversite öğrencilerinde dini tutum ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiye odaklanarak literatüre bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Problem Cümleleri:

Araştırmamızın temel problem cümlesi “Üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile ruh sağlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklindedir. Bu temel probleme ilişkin alt problemler ise aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

Alt Problem 1: Üniversite öğrencilerinin dini tutum puanları, cinsiyet, sınıf düzeyi, büyüdüğü yer, anne ve baba tahsil durumu, kendisi dâhil ailedeki çocuk sayısı, aile gelir düzeyi, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı gibi değişkenler açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Alt Problem 2: Üniversite öğrencilerinin kısa semptom ölçeği (KSE) puanları, cinsiyet, sınıf düzeyi, büyüdüğü yer, anne ve baba tahsil durumu, kendisi dâhil ailedeki çocuk sayısı, aile gelir düzeyi, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı gibi değişkenler açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırma, üniversite öğrencilerinin dinî tutumlarının ruh sağlığı ile ilişkisini belirlemeye yönelik tarama deseninde ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. Tarama (survey) modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan modellerdir (Karasar, 2010).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2016-2017 eğitim öğretim yılında eğitim gören, İstanbul'daki özel bir üniversitesinin öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ulaşılabilir örnekleme yöntemine göre belirlenen, araştırmaya katılmaya gönüllü 391 öğrenciden oluşmuştur. Bu öğrencilerin 315'i kız (%80,6), 76'sı (%19,4) erkek öğrencidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması ise 21'dir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik verilerini toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile Ok Dini Tutum Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ölçekleri kullanılmıştır. Ölçeklere dair psikometrik özellikler aşağıda verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada dini tutum ve ruh sağlığı ile ilişkili olabileceği düşünülen demografik bilgileri ihtiva eden bir "Kişisel Bilgi Formu" oluşturulmuştur. Bu formda, yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, büyüdüğü yer, anne ve baba tahsil durumu, kendisi dâhil ailedeki çocuk sayısı, aile gelir düzeyi, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı gibi sorular bulunmaktadır.

Ok-Dini Tutum Ölçeği: Ok-Dini Tutum ölçeği, İslami kültürde, biri 930 diğeri 388 üniversite öğrencisi olmak üzere iki farklı örneklem ve çalışmadan elde edilen veriler çerçevesinde geliştirilmiş bir dini tutum ölçeğidir. Yapılan çalışmalar neticesinde Ok-Dini Tutum olarak isimlendirilen ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür (.81 ve .91). Açılımsal ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin 4 ayrı alt grubuyla (bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel) iyi bir model oluşturduğunu onaylamaktadır. Tüm maddeler toplam varyansın %78'ini açıklamıştır. Alt faktörler arasında en yüksek varyansı duygu faktörü açıklamıştır (%42). Madde-toplam korelasyonu skorları 42-60 arasında yer almıştır. Bu düzeydeki korelasyonlar ölçekteki hiçbir maddenin fazlalık olmadığı, yani her maddenin ölçeğin kalan maddeleriyle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir (Ok, 2011).

Ok Dini Tutum Ölçeği 5'li likert tipi 8 sorudan oluşan bir ölçektir. Maddelerin seçenekleri sırayla: hiç katılmıyorum, az katılıyorum, yarı yarıya katılıyorum, çoğuna katılıyorum, tamamına katılıyorum şeklinde 1'den 5'e puanlanan likert tipi sorulardır. Biliş alt faktöründe yer alan ilk iki soru ters kodlanmaktadır. Puanların yüksekliği olumlu tutumu düşüklüğü ise olumsuz tutumu göstermektedir (Ok, 2011).

Kısa Semptom Envanteri: Özgün Adı "Brief Symptom Inventory (BSI)" olan ölçeği L.R. Derogatis (1992) "The Brief Symptom Inventory (BSI),

Administration, Scoring And Procedures Manual II. Clinical Psychometric Research Inc." isimli çalışmasında geliştirmiştir.

Kısa Semptom Envanteri, çeşitli tıbbi durumlarda psikiyatrik sorunları yakalamak amacıyla hazırlanmış, 90 maddelik bir ölçek olan Belirti Tarama Listesinin (SCL-90-R) maddeleri arasından seçilmiş, 53 maddeden oluşturulan 0-4 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Puan ranjı 0-212'dir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği bireyin semptomlarının sıklığını göstermektedir (Şahin ve Durak, 1994:115). Ölçeğin Türk toplumu için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Şahin ve Durak tarafından yapılmıştır. Ölçek, 9 alt ölçek ve 3 global indeksten oluşmaktadır. Ölçeğin 9 alt ölçeği sırasıyla, Alt ölçekler, Somatizasyon (S), Obsesif-Kompulsif Bozukluk (OKB), Kişilerarası Duyarlılık (KD), Depresyon (D), Anksiyete Bozukluğu (AB), Hostilite (H), Fobik Anksiyete (FA), Paranoid Düşünceler (PD), Psikotizm (P), Ek Maddeler (EM).

Türkçe Formu Kısa Semptom Envanteri (KSE) olarak uyarlanan ölçeği Nesrin Hisli Şahin ve Ayşegül Durak (1994) "Kısa Semptom Envanteri, Türk Gençleri İçin Uyarlanması. Türk Psikoloji Dergisi, 9 (31), 44-56" isimli çalışmalarıyla Türkçeye uyarlamışlar ve yayınlamışlardır. Ölçeğin faktör analizi sonucunda, Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon ve Hostilite olmak üzere 5 faktör belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık Cronbach Alpha kat sayıları 0.96 ve 0.95, alt ölçekler için elde edilen katsayılar ise 0.55 ile 0.86 arasında değişmektedir (Şahin ve Durak, 1994).

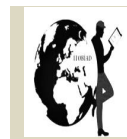
2.4. İşlem ve İstatistiksel Analiz

Araştırma kapsamındaki bireylere, gerekli etik izinler alındıktan sonra, ölçme araçları bireysel olarak uygulanmıştır. Bireysel uygulamalarda katılımcılara sözlü olarak yönerge yeniden verilmiş, kişisel onam formu imzalatılmış ve uygulama ortalama 35 dakika sürmüştür. Verilerin toplanmasının ardından tüm formlar gözden geçirilmiş ve 12 form eksik doldurma veya hatalı cevap verme gibi nedenlerle elenmiştir. Sağlıklı doldurulduğuna kanaat getirilen 391 form ile istatistiksel işlemlere başlanmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 21 istatistik paket programı kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Normal dağılım gösteren veriler için parametrik analizlerden ANOVA, t testi ve Pearson Korelasyon, normal dağılım göstermeyen veriler için ise nonparametrik analizlerden Mann-Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Korelasyon testleri kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılanların, 315'ini kız (%80,6), 76'sını (%19,4) da erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Yine öğrencilerin 129'u (%33'ü) 1. sınıf, 129'u (%37,6'sı) 2. sınıf, 80'i (%20,5'i) üçüncü sınıf, 18'i (%4,6'sı) 4. sınıf ve 17'si (%4,3'ü) de yüksek lisans öğrencisidir.

Araştırmaya katılan deneklere büyüdükları yer sorulduğunda, 17'si (%4,3'ü) köy, 27'si (%6,9'u) kasaba, 149'u (%38,1'i) şehir, 189'u (%48,3'ü) büyükşehir ve 9'u (%2,3'ü) yurt dışı olarak cevap vermiştir. Deneklerin anne tahsil durumunu incelediğimizde ise araştırmaya katılan öğrencilerin, 8'inin (%2'sinin) anne tahsil durumu okur-yazar düzeyinde iken, 13 kişinin (%3,3'ünün) annesinin okur yazar olmadığı, 134'ünün (%34,3'ünün) ilkokul, 67'sinin (%17,1'inin) ortaokul, 94'ünün (%24'ünün) lise, 22'sinin (%5,6'sının) üniversite, 44'ünün (%11,3'ünün) yüksek lisans ve 7 kişinin de (%1,8) doktora düzeyinde eğitime sahip oldukları cevabının verildiğini görmekteyiz. Baba tahsil durumunda ise okur yazar olmayanların sayısı 3 iken (%0,8), okur yazar düzeyinde olanlar 3 (%1,5), ilkokul mezunu olanlar 78 (%19,9), ortaokul mezunu olanlar 56 (%14,3), lise mezunu olanlar 97 (%24,8), üniversite mezunu olanlar 48 (%12,3), yüksek lisans mezunu olanlar 81 (%20,7), doktora düzeyinde eğitim alanlar 14 (%3,6) ve diğer seçeneğini işaretleyenler 8 (%2) olarak tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailesindeki kendileri dâhil çocuk sayılarını incelediğimizde ise, 47 öğrencinin (%12) tek çocuk olduğu, 108 öğrencinin (%27,6) iki kardeş olduğu, 131 öğrencinin (%33,5) üç kardeş olduğu, 74 öğrencinin (%18,9) dört kardeş olduğu, 18 öğrencinin (%4,6) beş kardeş olduğu, altı kardeş ve üstü öğrencilerin sayısının da 13 (%3,14) olduğu tespit edilmiştir.

Yine araştırmaya katılan öğrenciler, aile gelir düzeylerini 17'si (%4,3) 1.400 TL'den az, 82'si (%21) 1.401 ile 3.000 TL arası, 141'i (%36,1) 3.001 ile 5.000 TL arası, 84'ü (%21,5) 5.001-7.000 TL arası, 35'i (%9) 7.001 TL ile 10.000 TL arası, 32'si de (%8,2) de 10.001 TL ve üstü düzeyde olarak bildirmişlerdir.

3.2. Ölçeklere Ait Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere uygulanan dini tutum ve kısa semptom envanteri ölçeklerinden elde edilen puanlar aşağıda Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 1. Dini Tutum Ölçeği Betimleyici İstatistikleri

Faktörler	N	Ort.	Std. Sapma	Çarpıklık		Basıklık	
				Statis.	Std. Hata	Statis.	Std. Hata
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ort.	391	4,31	0,60	-1,80	0,12	5,14	0,25
Dini Tutum Biliş Alt Faktörü	391	4,84	0,52	-4,10	0,12	19,57	0,25
Dini Tutum Duygu Alt Faktörü	391	3,97	0,92	-0,88	0,12	0,27	0,25
Dini Tutum Davranış Alt Faktörü	391	3,86	0,95	-0,75	0,12	0,09	0,25
Dini Tutum Tanrı İle İlişkiler Alt Faktörü	391	4,56	0,76	-2,60	0,12	8,05	0,25

Tablo 1’de görüleceği üzere, araştırmaya katılan tüm üniversite öğrencilerinin dini tutum ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalaması $\bar{x}=4,31$ olarak tespit edilmiştir. Dini tutum ölçeğinin alt ölçeklerinde, biliş alt boyutu $\bar{x}=4,84$, $ss= 0,52$; duygu alt faktörü $\bar{x}=3,97$, $ss= 0,92$; davranış alt faktörü $\bar{x}=3,86$, $ss= 0,95$; Tanrı ile ilişkiler alt faktörü $\bar{x}=4,56$, $ss= 0,76$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre genel olarak, örneklemin dini tutumlarının olumlu olduğu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Kısa Semptom Envanteri Ölçeği Betimleyici İstatistikleri

Faktörler	N	Ort.	Std. Sapma	Çarpıklık		Basıklık	
				Statis.	Std. Hata	Statis.	Std. Hata
KSE Toplam Puan Ortalaması	391	61,32	38,29	0,61	0,12	-0,46	0,25
Anksiyete	391	12,96	9,88	0,76	0,12	-0,26	0,25
Depresyon	391	19,27	10,94	0,44	0,12	-0,30	0,25
Olumsuz benlik	391	12,35	9,33	0,87	0,12	0,22	0,25
Somatizasyon	391	7,82	6,74	0,96	0,12	0,18	0,25
Hostilite	391	8,73	5,86	0,65	0,12	-0,25	0,25
Semptom Rahatsızlık İndeksi	391	12,23	7,64	0,62	0,12	-0,43	0,25
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	391	1,15	0,72	0,62	0,12	-0,43	0,25

Tablo 2’de görüleceği üzere, araştırmaya katılan tüm üniversite öğrencilerinin KSE toplam puanı 61,32 olarak tespit edilmiştir. KSE anksiyete alt faktörü $\bar{x}=12,96$, $ss=9,88$; depresyon $\bar{x}=19,27$, $ss=10,94$; olumsuz benlik alt faktörü $\bar{x}=12,35$, $ss=9,33$; somatizasyon alt faktörü $\bar{x}=7,82$, $ss=6,74$; hostilite alt faktörü $\bar{x}=8,73$, $ss=5,86$, semptom rahatsızlık indeksi, $\bar{x}=12,23$, $ss=7,64$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre genel olarak örneklemin KSE puanlarının ortalama düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçek ortalamalarının normal dağılıp dağılmadığı incelendiğinde, ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, genel olarak bakıldığında KSE ölçeğinin -1 ile +1 aralığında normal dağıldığı, dini tutum ölçeğinin ise bu değerlerin dışında kalarak normal dağılmadığı görülmektedir. Bu nedenle normal dağılan ölçek verileri parametrik analizler ile test edilmiş, normal dağılmayan veriler ise nonparametrik testler ile analize tabi tutulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutumları ile ruh sağlığı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna dair elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ölçeklerden ve alt faktörlerinden aldıkları puanların birbirleriyle ilişkisi, araştırmanın temel sorusu kapsamında incelenmiş ve bu kapsamda Korelasyon Analizi yapılmıştır.

Tablo 3. Dini Tutum Ölçeği ile Kısa Semptom Envanteri Toplam Puanlarının ve Alt Faktörlerinin Korelasyonu

		Dini Tutum Biliş Alt Fak.	Dini Tutum Duygu Alt Fak.	Dini Tutum Davranış Alt Fak.	Dini Tutum Tanrı İle İlişki Alt Fak.	Dini Tutum Toplam Alt Fak.
Kse Toplam Puan	r	-,068	-,040	-,050	-,002	-,061
Anksiyete	r	-,071	-,025	-,031	,022	-,039
Depresyon	r	-,024	,026	-,024	,009	-,012
Olumsuz Benlik	r	-,073	-,041	-,040	,003	-,054
Somatizasyon	r	-,060	-,033	-,026	,012	-,049
Hostilite	r	-,091	-.124*	-.140**	-,036	-.151**
Semptom Rahatsızlık İndeksi	r	-,069	-,038	-,048	,000	-,060
Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi	r	-,069	-,038	-,048	,000	-,060
Toplam	N	391				

** . Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

* . Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır(2-tailed).

Tablo 3 incelendiğinde, KSE ile dini tutum ölçeği puanları arasında genel anlamda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0.22>0.05$). Yapılan korelasyon analizinde dini tutum ile yalnızca kısa semptom envanterinin "hostilite" alt faktöründe negatif yönlü zayıf bir ilişki tespit edilmiştir ($p=0.00<0.01$, $r=-.151$). Buna göre dini tutum puanı arttıkça hostilite alt faktöründen elde edilen puanlar azalmaktadır. Aynı şekilde yapılan korelasyon analizinde yalnızca KSE'nin "Hostilite" alt faktörü ile dini tutum ölçeği alt faktörlerinin bazıları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre KSE "Hostilite" alt faktörü ile Dini Tutum Ölçeğinin "Duygu" alt faktöründe ($p=0,01<0.05$,

$r=-.124$) ve Davranış Alt Faktöründe ($p=0,00<0.01$, $r=-.140$) negatif yönlü zayıf bir ilişki gözlenmiştir.

3.3. Dini Tutuma İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum puanları demografik değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin elde edilen bulgulara göre deneklerin dini tutum ölçeği puanlarının aile gelir düzeyleri, büyüdükleri yer, anne babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı, sınıf düzeyi ve kardeş sayısı hususlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları incelendiğinde, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Ancak yapılan incelemede dini tutum ölçeği toplam puanı ve alt faktörlerinden bazılarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Dini Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet		N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	z	p
Dini Tutum Toplam Puan	Kız	315	203,21	64011,50	9698,500	-2,579	,01
	Erkek	76	166,11	12624,50			
Biliş Alt Faktörü	Kız	315	202,91	63916,50	9793,500	-4,358	,00
	Erkek	76	167,36	12719,50			
Tanrı İle İlişkiler Alt Faktörü	Kız	315	200,82	63257,50	10452,500	-1,946	,05
	Erkek	76	176,03	13378,50			
Duygu Alt Faktörü	Kız	315	197,13	62095,50	11614,500	-,409	,68
	Erkek	76	191,32	14540,50			
Davranış Alt Faktörü	Kız	315	203,55	64119,50	9590,500	-2,748	,00
	Erkek	76	164,69	12516,50			

Tablo 4 incelendiğinde, dini tutum ölçeğinden elde edilen toplam puan ortalaması kızlar lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p=0.01<0.05$). Aynı şekilde kız öğrencilerin, dini tutum ölçeği “Biliş” alt boyutunda ($p=0.00<0.01$); “Tanrı ile ilişkiler” alt boyutunda ($p=0.05=0.05$) ve “Davranış” alt boyutunda ($p=0.00<0.01$) erkek öğrencilerden daha yüksek ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu durumda araştırmaya katılan kız öğrencilerin erkeklere göre genel anlamda daha olumlu dini tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, dini tutum puanlarının yaş ve başarı ortalaması ile olan ilişkisi anlamlı mıdır? sorusuna cevap bulmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda dini tutum ölçeği puanlarının yaş ile anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır ($p>0.05$). Ancak araştırmaya katılan deneklerin Dini Tutum Ölçeği toplam puanları ile akademik başarı not ortalamaları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki gözlenmiştir ($r=0.124$; $p=0.01<0.05$). Buna göre zayıf da olsa, başarı ortalaması arttıkça dini tutum puanlarının da olumlu yönde arttığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutumları babalarının tahsil durumu açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusunun cevabını aramak üzere, örneklemin dini tutum ölçeği sıra ortalamalarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda babanın eğitim düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark dini tutum ölçeğinin “biliş” alt faktöründe ($p=0.25>0.05$); “duygu” alt faktöründe ($p=0.10>0.05$) ; “davranış” alt faktöründe ($p=0.34>0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak, yapılan analizde dini tutum ölçeği toplam puanları açısından ($\chi^2=16,745$; $sd=8$; $p=0.03<0.05$) ve “Tanrı ile ilişkiler alt faktörü” açısından ($\chi^2=31,621$; $sd=8$; $p=0.00<0.05$) babanın eğitim düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dini tutum toplam puanı açısından grupların ortalamaları incelendiğinde, en yüksek puanın 224,41 puanla “üniversite mezunu” grubunda olduğu, sonrasında sırasıyla “lise mezunu” (209,23), “ilkokul mezunu” (199,81) olduğu görülmektedir. En düşük puanın 109,75 puanla “okur-yazar” grubunda olduğu anlaşılmaktadır. Gruplar incelendiğinde eğitim seviyesi üniversiteye çıkıncaya kadar dini tutum puanlarının yükseldiği, yüksek lisans ve doktora yeniden düşüşe geçtiği anlaşılmaktadır. Örneklemin “Tanrı ile ilişkiler” alt faktöründe de grupların ortalamaları incelendiğinde, en yüksek puanın “üniversite mezunu” grubunda olduğu (224,26) onu sırasıyla, “lise mezunu” (222,39), “ilkokul mezunu” (208,92) grubunun izlediği görülmektedir. En düşük puan 115,17 puanla “okur-yazar” grubunda gözlenmiştir. Ancak “okur-yazar” grubunun

sayısının düşük olması (n=6) bu konuda anlamlı bir yorum yapılmasını engellemektedir.

Çalışma grubunun dini tutum puanlarının annelerinin tahsil durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin dini tutum ölçeği ortalamalarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda annenin eğitim düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=15,268$; $sd=8$; $p>0.05$). Anne eğitim düzeyi yalnızca annenin eğitim düzeyi gruplarının ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak yalnızca "Tanrı ile ilişkiler" alt ölçeğinde anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=15,590$; $sd=8$; $p=0.49<0.05$). Örneklemin "Tanrı ile ilişkiler" alt faktöründe grupların ortalamaları incelendiğinde, en yüksek puanın "okur-yazar" grubunda olduğu (215,25), onu sırasıyla "ortaokul mezunları" (210,51), "ilkokul mezunları" (207,99), lise mezunları (198,08), üniversite mezunları (185,68), doktora mezunları (172,71), okur yazar olmayanlar (163,88) ve yüksek lisans mezunlarının (149,02) takip ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerde dini tutum ölçeğinin "Tanrı ile ilişkiler" alt faktörü puanları açısından en yüksek puanın annesi okur-yazar düzeyinde eğitim alanlarda, en düşük puanın da annesi yüksek lisans mezunu olanlarda olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre genel olarak annesi okur yazar olmayanlar grubunda birden bir düşüş görülmesi hariç, annenin eğitim seviyesi arttıkça "Tanrı ile ilişkiler" alt faktörü puanının da düştüğü söylenebilir.

3.4. KSE İle İlgili Bulgular

Aynı şekilde araştırmaya katılan öğrencilerin Kısa Semptom Envanteri puanları demografik değişkenler açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna dair bulgular aşağıdaki şekildedir:

Öncelikle KSE aritmetik ortalamalarının anne ve babalarının eğitim durumları, aile gelir düzeyleri, büyüdükleri yer, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$). Aynı şekilde KSE puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere t testi yapılmış ve gruplar arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

KSE puanlarının yaş ve başarı ortalaması ile olan korelatif ilişkisine bakılmış ve pearson korelasyon uygulanmıştır. Bu işlem neticesinde KSE ile başarı ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0.05$); KSE puan

ortalamaları ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Buna ilişkin sonuçlar aşağıda Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. KSE Puanlarının Yaş İle Korelasyonu

KSE Puanları	r	Yaş
Kse toplam	r	-,187**
Semptom rahatsızlık indeksi	r	-,186**
Rahatsızlık ciddiyeti indeksi	r	-,186**
Anksiyete	r	-,184**
Depresyon	r	-,196**
Olumsuz benlik	r	-,183**
Somatizasyon	r	-,115*
Hostilite	r	-,112*
Toplam	N	391

** . Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

* . Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır(2-tailed).

Tablodan da anlaşılacağı üzere, kısa semptom envanteri ölçeğinden alınan puanlar ile yaş arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan $p<.05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre yaş yükseldikçe KSE ölçeği puanı düşmekte, ya da yaş düştükçe KSE puanı yükselmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Üniversite öğrencilerinde dini tutumlar ile ruh sağlığı ilişkisini konu edinen bu araştırmada, öncelikle ruh sağlığı ile dini tutum ilişkisi ele alınmış ve ardından bu iki değişkenin çeşitli sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisi irdelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmamızın temel problemi ve alt problemleriyle ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmektedir.

Araştırma sonucuna göre araştırmaya katılan tüm üniversite öğrencilerinin dini tutum ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamalarına göre, genel olarak örneklemin olumlu dini tutuma sahip olduğu, KSE puanlarının da ortalama olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum puanları demografik değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin elde edilen bulgulara göre deneklerin dini tutum ölçeği puanlarının aile gelir düzeyleri, büyüdüğü yer, anne babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı, sınıf düzeyi ve kardeş sayısı hususlarında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Literatürde bu bulgularla uyumlu bazı araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin Topuz (1999), yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerin dini tutum ve davranışlarının, ailelerinin gelir seviyelerine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Topuz (1999), aynı araştırmada, öğrencilerin yetiştikleri yere göre, köy ve kasaba ortamlarında yetişen öğrencilerin dini tutumlarının duygu ve düşünce boyutu, dini inanç, dini davranış ve dinin sosyal etki boyutları, şehir ortamında yetişen öğrencilerinkinden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Buna mukabil Kula (1993) tarafından ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olanların dindarlık puanlarının düşük, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanların ise dindarlık puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Oluğ (2011) tarafından yapılan başka bir araştırmada da ailelerin gelir düzeyi ile öğrencilerin dini tutum ve davranışları arasında önemli bir ilişki görülmemiştir. Kısaca, literatürde bizim araştırma sonucumuzla uyumlu ya da farklı sonuçlara rastlanmıştır.

Araştırma bulgularında dini tutum ölçeği toplam puanı ve alt faktörlerinden bazılarının cinsiyete göre gruplar arasında anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu durumda araştırmaya katılan kız öğrencilerin erkeklere göre genel anlamda daha olumlu dini tutuma sahip oldukları gözlenmiştir. Literatürde bu sonuçla uyumlu bazı araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır. Örneğin Kımtar (2008), Yapıcı (2007), İmamoğlu ve Yavuz (2011) tarafından yapılan araştırmalarda, öğrencilerin cinsiyetlerine göre dindarlık algılarında kızlar lehine farklılıklar gösterdikleri gözlenmiştir. Yani kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre kendilerini daha dindar veya inançlı tanımladıkları

gözlenmiştir. Aynı şekilde Batı'da yapılan araştırmaların çoğunda genellikle kadınların erkeklerden daha dindar olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir (Bkz. Allport, 2004; Argyle & Beit Hallahmi, 1975; Argyle, 2000). Buna karşılık başka araştırmalarda kadınlar ve erkeklerin dindarlıkları veya dini tutumları arasında fark olmadığını gösteren bulgulara ulaşılmıştır (Pehlivan, 2002; Oluğ, 2013; Mehmedoğlu 2004; Kula, 2005; Arslan, 2004; Yapıcı ve Zengin, 2003; Yümni, 1999; Topuz, 1999; Köktaş,1993). Özetle belirtmek gerekirse gerek ülkemizde gerekse yurt dışında cinsiyet ve dindarlık arasındaki ilişkiyle ilgili olarak birbirinden farklı birtakım sonuçların elde edildiği görülmektedir. Hiç şüphesiz bu sonuçlarda da örneklem grubunun etkisi büyüktür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, dini tutum puanlarının yaş ve başarı ortalaması ile olan ilişkisi anlamlı mıdır? sorusuna cevap bulmak için yapılan analizler sonucunda dini tutum ölçeği puanlarının yaş ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Literatürde yetişkinlerle alakalı yapılan araştırmalarda dindarlık ile yaş arasında anlamlı ilişkiler olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Uysal, 2006; Karaca, 2000; Mehmedoğlu, 2004; Çelik, 2002; Hökeleli, 2008; Baynal, 2015). Bu araştırmalarda yaş yükseldikçe dindarlığın da arttığı görülmektedir. Ancak bizim araştırma bulgularımız bu bulgulardan farklılık göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında örneklemin yaş aralığının geniş olmaması ve sadece üniversite öğrencilerinden oluşuyor olması etkili olmuş olabilir. Yaş ile dini tutum arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik daha geniş yaş aralıklarını barındıran farklı çalışmalar yapılmasında fayda görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum puanları akademik başarıları açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna dair elde edilen bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan deneklerin dini tutum ölçeği toplam puanları ile akademik başarı not ortalamaları arasında pozitif yönde bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre zayıf da olsa, başarı ortalaması arttıkça dini tutum puanlarının da olumlu yönde arttığı söylenebilir. Literatürde akademik başarı ile dini tutum arasındaki ilişkiye dair yeterli bilgiye rastlanmamıştır. Bu nedenle, akademik başarı ile üniversite öğrencilerinin dini tutumları arasındaki ilişkiye dair daha detaylı araştırmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim, bizim araştırmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre akademik başarı arttıkça dini tutum puanlarının artmasına, eğitim politikası, öğretmen etkisi, okul etkisi, ders içerikleri, örneklemin yapısı gibi pek çok faktörün etkisinin bulunmuş olabileceği değerlendirilmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum puanları babalarının tahsil durumu açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusunun cevabını

aramak üzere yapılan analizlerde babanın eğitim düzeyi gruplarının ortalamaları arasındaki farkın dini tutum ölçeğinin toplam puanları açısından anlamlı şekilde farklılaştığı gözlenmiştir. Buna göre babanın eğitim seviyesi arttıkça olumlu dini tutumun da arttığı gözlenmiştir. Literatürde bu bulguyla uyumlu ve uyumsuz araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Pehlivan (2002) tarafından yapılan araştırmada, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri, babası okur yazar, ilk ve ortaokul mezunu olanlara göre daha düşük bulunmuştur. Yani babanın eğitim seviyesi arttıkça genel olarak olumlu dini tutum ve davranışların da azaldığı görülmektedir. Aynı şekilde Bayyığıt (1989), yaptığı araştırmada, babalarının öğrenim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin beş vakit namaz kılma ve oruç tutma oranlarının, babalarının öğrenim düzeyi yüksek olanlara göre daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Buna mukabil Oluğ (2011) tarafından yapılan başka bir araştırmada babası ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ilköğretim öğrencilerinin inanç puanları, babası okuryazar olmayan ilköğretim öğrencilerinin inanç puanlarından yüksektir. Kısaca, babanın eğitim seviyesi ile dini tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiye dair literatürde bizim bulgularımızla uyumlu ya da zıt araştırmalara rastlanmaktadır.

Çalışma grubunun dini tutum puanları annelerinin tahsil durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin yapılan analizlere göre dini tutum ölçeği ortalamalarının annenin eğitim düzeyi açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı gözlenmiştir. Yani annenin eğitim seviyesi dini tutum puanlarını anlamlı şekilde farklılaştırmamıştır. Anne eğitim düzeyi açısından yalnızca Dini Tutum Ölçeğinin “Tanrı ile ilişkiler” alt ölçeğinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre anne eğitim seviyesi okur-yazar düzeyinde olanların olumlu dini tutum puanları diğer gruplara göre daha yüksek bulunurken, genel olarak anne eğitim seviyesi yükseldikçe “Tanrı ile ilişkilere dair tutum puanlarının” da düşüşe geçmekte olduğu görülmüştür. En düşük puan yüksek lisans düzeyinde eğitim alan annelere sahip öğrencilerde gözlenmiştir. Bu durum anne ile ilişkinin Tanrı ile ilişkiyi etkileyebileceğini düşündürmektedir. Literatürde annenin eğitim seviyesi yükseldikçe olumlu dini tutumun düştüğünü gösteren araştırmalara rastlandığı gibi (Öztürk, 1992; Aydın, 1995) annenin eğitim seviyesi düştükçe olumlu dini tutumun arttığını gösteren araştırmalara da rastlanmıştır (Pehlivan, 2002; Oluğ, 2011). Ancak anne ile ilişkinin yaratıcı ile olan ilişkiyi etkileyip etkilemediğine dair spesifik araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu hususun daha detaylı araştırmalarla desteklenmesi faydalı görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin Kısa Semptom Envanteri puanları demografik değişkenler açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna dair elde edilen bulgular neticesinde, KSE aritmetik ortalamalarının, araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumları, aile gelir düzeyleri, büyüdüğü yer, anne-babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Aynı şekilde KSE puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

KSE puanlarının yaş ve başarı ortalaması ile olan korelatif ilişkisine bakıldığında ise KSE puanları ile başarı ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; KSE puan ortalamaları ile yaş arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre yaş yükseldikçe KSE ölçeği puanı düşmekte ya da yaş düştükçe KSE puanı yükselmektedir.

Üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı ile ilgili elde edilen sonuçların bazıları literatürle uyumlu iken bazıları literatürden farklıdır. Nitekim Koç ve Polat (2006) tarafından üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı ile ilgili yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı düzeyleri genel olarak iyi bulunmamıştır (2006). Aynı araştırmada, Üniversite öğrencilerinin ruh sağlıkları cinsiyet değişkeni ile karşılaştırıldığında kız ve erkek öğrencilerin bu semptomlara sahip olma düzeyi arasında fark anlamlı bulunurken, yerleşim yeri, sosyo-ekonomik düzey, sınıf seviyesi ve yaş ile ruh sağlıkları arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Koç ve Polat, 2006). Yine Demirel, Eğlence ve Kaçmaz (2011) tarafından yapılan başka bir araştırmada, puan ortalamalarına göre öğrencilerin ruhsal belirti sıklığının düşük olduğu söylenebilir. Değişkenler ile KSE puan ortalamaları karşılaştırıldığında cinsiyet, gelir düzeyi ve sosyal destek ile ruhsal belirti sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Gelir durumunu ve sosyal desteğini yetersiz olarak ifade eden öğrencilerin ruhsal belirti puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur.

Son olarak araştırmamızın temel problemini oluşturan “araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini tutumları ile ruh sağlığı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna dair elde edilen bulgular neticesinde KSE ile dini tutum ölçeği puanları arasında ölçek toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak yapılan korelasyon analizinde dini tutum ile kısa semptom envanterinin “hostilite” alt faktöründe negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Düşünce, duygu ve davranış boyutlarındaki öfke ve düşmanlık anlamına gelen hostilite; kişinin, diğerlerinden hoşlanmama duygularını içeren ve kişinin başkalarını olumsuz olarak değerlendirmesine neden olan bir tutum olarak tanımlanmaktadır (Boman, 2003). Kısaca araştırma bulgularına göre

örneklemin tutum puanları yükseldikçe, hostilete (öfke, husumet, düşmanca duygular besleme, karşı koyma ya da direnme) puanları düşmektedir. Buna göre olumlu dini tutuma sahip olanların, öfke ve husumet gibi duygularında azalma olduğu söylenebilir.

Literatürde dini tutumun gençlerin genel psikolojik sağlıkları veya ruh sağlığıyla ilişkili bazı alt faktörler üzerinde olumlu etkiler gösterdiğini ifade eden araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin İmamoğlu ve Ferşadoğlu'nun (2013) üniversite öğrencilerinin dini inançları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, dini inanç puanları ile umutsuzluk puanları arasında negatif korelasyon gözlenmiştir. Buna göre gençlerde dini inanç seviyesi arttıkça umutsuzluk puanında düşüş görülmektedir. Yine başka bir araştırmada yetişkinlerde dindarlık düzeyleri ile umutsuzluk ve kaygı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı, ancak dindarlık ile özsaygı arasında anlamlı negatif yönde bir ilişkinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Baynal, 2015). Dini tutum ile stres arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer bir araştırmada da dinî tutum puanı ortalamaları ile stresle başa çıkma tutum puanı ortalamaları arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Kavas, 2013).

Yapıcı (2007) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, bireysel dindarlık biçimlerinin göstergeleri kabul edilebilecek alanlarda ruh sağlığı ile dindarlık arasında bir ilişki olduğu dile getirilmektedir. Örneğin, Allah'ın varlığını iç dünyalarında güçlü bir şekilde hissedenden deneklerin öz saygı düzeyleri yüksek bulunurken, depresyon, umutsuzluk ve intihar eğilimi düzeyleri düşük bulunmuştur. Aynı araştırmada intihar eğilimi ile dindarlık göstergesi olarak seçilen diğer değişkenler arasında da negatif bir ilişki tespit edilmiştir (Yapıcı, 2007). Yani dindarlık arttıkça intihar eğilimi azalmaktadır.

Din, dindarlık ve dini tutumlar ile ruh sağlığı arasında olumlu ilişkiler olduğunu gösteren araştırmalar olduğu gibi olumsuz ilişkilerden bahseden araştırmalar da literatürde yer almaktadır. Ruh sağlığı ile din arasındaki olumsuz ilişkiyi ele alan en meşhur araştırmacılarından başlıcaları Freud ve Ellis'tir. Her iki araştırmacı da elde ettikleri klinik bulgular ışığında ruh sağlığı ile din arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir (Freud, 2002 ve 2016; Ellis, 1983). Türkiye'de yapılan bazı araştırmalarda da dindarlığın bazı boyutları ile ruh sağlığının bazı boyutları arasında negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Örneğin, Mehmedoğlu (2004) tarafından hemen hemen bütün yaş gruplarından deneklerin yer aldığı başka bir araştırmada ruh sağlığının en önemli boyutlarından olan kişilik özellikleri ile dindarlık düzeyleri arasında farklı düzeylerde ilişki tespit edilmiştir. Araştırmada kişiliğin saldırganlık alt boyutunda yer alan ve kendini çok dindar

hissedenlerin saldırganlık düzeyleri, diğer dindarlık seviyelerinden daha yüksek bulunmuştur.

Yıldız'ın (2006) yaptığı başka bir araştırmada da ölüm kaygısı ile dindarlık arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir. Bu bulguya göre, dindarlık puanı yüksek bireylerin ölüm kaygısı düzeyi, daha az dindar olan bireylerden yüksektir. Yine Yapıcı (2007) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada günlük hayatta dinin etkisini hissetme düzeyi düşük olanların öz saygı düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre dindarlık ile "öz saygı düzeyinde" ruh sağlığı arasında negatif bir ilişkiye rastlanmıştır.

Sonuç olarak literatürde yapılan araştırmalarda örnek verdiğimiz araştırmaların dışında da din ile ruh sağlığı arasında bazen olumlu bazen olumsuz ilişkiler olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Bkz. Yapıcı, 2011; Apaydın, 2010; Kavas, 2013; Kula, 2005; Ekşi, 2001). Bu sonuçların ortaya çıkmasında, yapılan araştırmalarda dindarlık kavramının ve ruh sağlığının farklı şekillerde tanımlanmış olması, standart ölçeklerin kullanılmamış olması ve örneklemin özelliği gibi nedenlerin etkili olacağı muhakkaktır. Bizim araştırma sonucumuz açısından bakıldığında ise, örnekleminizin genel olarak ruh sağlığı açısından ortalama bir puana sahip olması ve ruh sağlığı açısından yalnızca hostilite (öfke, agresyon) alt boyutunda anlamlı bir farklılık görülmesi, olumlu dini tutumun hostilite ile pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Buna göre bizim araştırmamıza katılan üniversite öğrencilerinin dini tutum puanları yükseldikçe, öfke gibi duyguların ve saldırganlık gibi davranışların azaldığı görülmüştür. Bu durum dinin telkin ettiği, cana ve mala zarar vermemek, elinden dilinden emin olunan bir kimse olmak, hayırlı davranışlarda bulunmak, affedici olmak gibi değerlerle uyumludur. Ancak, literatürde, doğrudan dini tutumlar ile ruh sağlığını araştıran çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu sebeple dini tutum ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi derinlemesine araştırmak üzere daha fazla sayıda araştırma yapılmasında fayda görülmektedir.

5. Kaynakça / Reference

- Allport, Gordon W., (2005). *Birey ve dini*. (B. Sambur, Çev.) Elis Yayınları (Orjinali 1950).
- Allport, Gordon W. (1950). *The individual and his religion: a psychological interpretation*. Oxford, England: Macmillan The individual and his religion: a psychological interpretation.
- Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı-din ilişkisi araştırmalarına bir bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, 2, 2010, ss. 59-77.
- Arıcı, A. (2006), Ergenlerde dini başa çıkma yöntemi olarak dua. *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (ss.529-557). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D. and Akert, R. M. (2010). *Social psychology*. Boston: Prentice Hall.
- Aydın, A.R. (1995). *Dini inkarın psikososyal nedenleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Baynal, Fatma (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss. 206-231.
- Bayyığıt, M. (1989), *Üniversite gençliğinin dini inanç, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *International Education Journal*, 14 (2), 71-77.
- Budak, S. (2000). Ruh sağlığı maddesi. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Butcher, James N., Susan M., Jill M. Hooley (2013). *Anormal psikoloji*. (O. Gündüz, Çev.) Kaknüs Yayınları.
- Certel, H., (2011). *Din psikolojisi*. Isparta: Tuğra Ofset.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demirel, S. A.; Eğlence, R.; Kaçmaz, E. (2011). Üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarının belirlenmesi. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, ss. 18-29.

- Dittes, J. E. (1969). Psychology of religion. In: G. Lindzey & E. Aronson (Eds.). *The Handbook of Social Psychology* 5, (pp. 602-659). London: Addison-Wesley.
- Ekşi, H. (2001). *Başa çıkma, dini başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ellis, A. (1980). Psychotherapy and atheistic values: a response to A. E. Bergin's "psychotherapy and human values". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 635-639.
- Ellis, A. (1983), *The case against religiosity*. New York: Institute for Rational-Emotive Therapy.
- Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve din*. Say Yayınları.
- Freud, S. (2002). *Dinin kökenleri*. (A. Tekşen Kapkın Çev.). Payel Yayınları.
- Freud, S. (2016). *Bir yanılısamanın geleceği uygarlık ve hoşnutsuzlukları*. İdea Yayınevi.
- Fromm, E. (2017). *Psikanaliz ve din*. (E. Erten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları. (Orijinali 1950).
- Hogg, M., A., Vaughan, G. M., (2007). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Hökekleli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökekleli, H. (2008). *Ölüm, ölüm ötesi düşüncesi ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İmamoğlu, A. ve Yavuz, A. (2011). Üniversite gençliğinde dini inanç ve umutsuzluk ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:XIII, Sayı: 23 (2011/1)*, s. 205-244
- İmamoğlu, F. ve Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik açıdan ergenlerde dini tutum ve davranışların tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1*, ss.19-40.
- James, W. (1902). *The varieties of religious experience a study in human nature*. New York: Dover Publications, inc. Mineola.
- Jung, C. G. (1938). *Psychology and religion*. New Haven: Yale University Press.
- Jung, C. G. (2014). *Psikoloji ve din*. (R. Karabey, Çev.). Okyanus Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç., (2010). *Günümüzde insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. 12. Basım. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yay.
- Kavas, E (2013). Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 37, 143-168.
- Koç, M. ve Polat, Ü. (2006). Üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt: 3 Sayı: 2, ss. 1-22.
- Kula, M. N. (2000). Deprem ve kıyamet benzetmesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, Sayı 9.
- Kula, M.N. (2001). *Kimlik ve din, ergenler üzerine bir araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kula, M. N., (2002). Deprem ve dinî başa çıkma. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sayı. 1, Çorum.
- Kula, M. N.(2005). Küreselleşme, ruh sağlığı ve din. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V*, Sayı: 2, 7-30.
- Kula, M. N., (2005), *Bedensel engellilik ve dinî başa çıkma*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Küçükcan, T. Köse, A. (2000). *Doğal afetler ve din*. İstanbul: İSAM Yay.
- Maslow, A. (1996). *Dinler, değerler, doruk deneyimler* (H. K. Sönmez, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yay. (Orijinali 1968).
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yay. (Orijinali 1964).
- Mehmedoğlu, A. U. (2004), *Kişilik ve din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Ok, Ü. (2005). Dini düşüncede yaşanan stresin (şüphe, uyumsuzluk, çelişki v.b.) boyutları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8 (22). Ankara, ss.11-40.
- Ok, Ü., (2011). Dinî Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8 (2).
- Oluğ, F. (2011). *Erinlik dönemindeki öğrencilerde dini tutum ve davranışlar (sakarya örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Öztürk, H. (1992). Ergenlerde din duygusu ve Allah inancının boyutları, *Din Öğretimi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, Ankara
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: The Guilford Pres.

- Pehlivan, Özlem (2002). *Bireyin dini tutum ve davranışlarına etki eden anne baba davranışları ve diğer çevre faktörleri (14-17 yaş grubu)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Peker, H. (2008). *Din psikolojisi*. 4. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Plotnik, R., (2009). *Psikolojiye giriş*. (T. Geniş, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Reber, A. S. (1985). Mental health. *Dictionary of Psychology*. London: Penguin Books.
- Şahin, A. (1993). *Yetiştirme yurtlarındaki gençlerin dini duygu, düşünce, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Topuz, İ. (1999). *Üniversite öğrencilerinde dini tutum ve davranışlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Uysal, V., (1996). *Din psikolojisi açısından dinî tutum davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din inanç ve inançsızlık*. (V. Uysal, Çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2011). Kuramdan yönetime ruh sağlığı-din çalışmalarında karşılaşılan güçlükler. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2), ss. 25-61.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dinin etkisini hissetme düzeyleriyle psiko-sosyal uyumları arasındaki ilişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), ss. 65-127.
- Yıldız, M. (2006), *Ölüm kaygısı ve dindarlık*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

